

Krajinný ráz na regionální a mikroregionální úrovni – Dr. Ing. Alena Salašová

Úvodní charakteristika metodického postupu

Ústav zahradní a krajinářské architektury na Zahradnické fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity se problematice posuzování krajinného rázu věnuje intenzivně od roku 1997. Postup, který zde byl vytvořen byl ověřen nejen ve studentských pracích, ale i na 3 profesionálních modelových studiích. Postup vychází jak ze standardních zahradně-architektonických způsobů vyhodnocení, tak je inspirován jinými metodickými postupy – z Velké Británie, ze Slovenska postupy doc. Jančury a vybranými českými metodikami, především doc. Löwa a doc. Kučery.

Jako první fázi uchopení celého problému uvádí Salašová (2006) **identifikaci území rozdílného charakteru krajiny** (územní diferenciaci), jejich klasifikaci, mapování a popis. Tato identifikace se zaměřuje se na vymezení určujících **diferenčních znaků**. Výsledkem je vymezení typů a/nebo areálů (míst, oblastí) krajinného rázu. Areály a typy krajinného rázu zřídka odpovídají administrativním a nemusí odpovídat ani vizuálně vnímaným hranicím. Konečným produktem charakteristiky je obvykle mapa krajinných typů a/nebo areálů, doplněná verbálním a grafickým popisem jejich charakteru (bez vyjádření hodnot) a identifikací klíčových charakteristik (znaků), které jsou rozhodující pro utváření krajinného rázu. Tento první krok můžeme označit jako objektivní.

Práce probíhají ve dvou krocích: formou analýzy „od zeleného stolu“ (analýza relevantních geografických dat) a formou terénního ověřování. Hodnotí se přírodní faktory (geologické, reliéf, vodní systémy, půdy a vegetace) a kulturně/sociální faktory (využití země, osídlení, ohraničení, měřítko, časová hloubka, prostorové vztahy a hledají se typické a/nebo specifické kombinace znaků krajiny.

Za mimořádně důležité je považováno definování hlavních změn charakteru kulturní krajiny v průběhu jejího vývoje. Pro identifikaci historických krajinných struktur a pro objektivní posouzení jejich původu, významu pro posouzení krajinného rázu a stupně dochovalosti je nevyhnutelné.

Proces klasifikace (typologie) krajiny končí mapovým vymezením typů, případně areálů (míst a oblastí) krajinného rázu doprovázených přípravou jasných popisů jejich charakteru.

Dalším krokem je hodnotové **vyjádření „kvality“ krajiny**, krajinného rázu. Jedná se o **posouzení významnosti znaků, jejich jedinečnosti**, estetické hodnoty krajinných scén apod. Protože je takovéto posuzování do určité míry zatížené subjektivním názorem posuzovatelů a hodnotovou společenskou normou, má charakter objektivně-subjektivního posuzování.

Posledním krokem posuzování, který je předstupněm přípravy návrhů územních opatření a regulativů, je **vymezení citlivosti posuzovaného území na změny** a stanovení hranic únosnosti předpokládaných změn.

Salašová (1999) upozorňuje, že proces hodnocení krajinného rázu není jen hodnotícím procesem. Jeho součástí má být **stanovení regulativů a postupů**, které zabezpečí ochranu krajinného rázu, ale hlavně jeho rozvíjení s ohledem na současný (a budoucí) rozvoj lidské komunity a její potřeby. Krajinnému rázu musíme přiznat jeho sociologickou podmíněnost a úzkou vazbu na komunitu, která daný prostor osídluje. Nejvýznamnějším pozorovatelem a hodnotitelem krajinného rázu je přece místní obyvatel, který často jako by z hodnocení krajinného rázu vypadával.

Principy a proces hodnocení krajinného rázu

Předkládaný metodický postup vychází z Návrhu informačních vrstev a metodických kroků použitých při posuzování krajinného rázu zlínského kraje (Salašová, Žalmanová, 2004. In Salašová 2006). Schéma je možné doplňovat.

1. Hodnocení přírodních charakteristik území

a. abiotický geokomplex (geologický podklad - reliéf - voda)

- základní geologické členění území a jeho znaky
- výškové členění území (hypsometrie a disekce reliéfu)
- typy reliéfu dle výškového členění
- typy reliéfu dle exogenních krajinnotvorných procesů
- typy reliéfu dle endogenních krajinnotvorných procesů (např. pro vymezení krasových jevů)
- expozice reliéfu
- sklonitost území

základní hydrogeologické členění území (např. vymezení prostoru nivy)
povrchové vody (znaky povodí)

b. abioticko - biotický komplex

- základní pedologické členění území (pro upřesnění typologie krajiny)
 - diferenciaci území podle potenciální vegetace
 - významné biotopy území (fixace významných biotopů a migračních tahů fauny)
- výsledek: Typy primární (přírodní) krajiny a katalog jejich znaků** (lze nahradit biogeografickým členěním území na úrovni geochor, pokud je k dispozici).

2. Hodnocení kulturně historických charakteristik

3. Hodnocení percepčních charakteristik území

- a. vizuální členění území (pohledové horizonty, citlivé linie pro umístování staveb)
- b. vizuální prostorové vazby (historické a aktuální)
- c. dominanty (přírodní a kulturní)
- d. charakter, prvky a znaky krajinné scény (např. otevřenost a uzavřenost)
- e. významná stanoviště pro hodnocení krajinného obrazu
- f. významné rekreační a rezidenční zóny (významné prostory vnímání krajiny)
- g. významné pohledy (zejména panoramatické a cirkumramatické pohledy) v krajině

výsledek: Typy krajiny podle vizuálních charakteristik a jejich znaky (hodnocení krajinného obrazu).

výsledek: Významnost území z hlediska krajinného rázu (odstupňované podle rozsahu antropických změn a kvality krajinného obrazu)

výsledek: Citlivost území k zásahům do krajinného obrazu (odstupňovaná zonace).

Hodnocení krajinného rázu by mělo být přehledně znázorněno v mapách. **Grafickými výstupy** jsou zejména:

- Mapa krajinných typů dle primární krajinné struktury.
- Mapa historického vývoje krajiny.
- Mapa typů land use – znázorňuje aktuální využití krajiny člověkem, při větších územích postačí méně podrobný land cover, pokryv země, členící se obvykle jen na sídla, lesy, vodní plochy, ornou půdu a trvalé travní porosty.
- Mapa typů kulturní krajiny – může vycházet i z prací Muranského a Naumana a rozdělit krajinu na plně antropogenizovanou, harmonickou a přírodní; pomůckou pro určení může být koeficient ekologické stability, kdy nízký (cca pod 0,7 – dle konkrétní krajiny) s velkou pravděpodobností ukazuje na krajinu plně antropogenizovanou krajinu a naopak vysoký (cca nad 3 – dle konkrétní krajiny) s velkou pravděpodobností ukazuje na krajinu přírodní.
- Mapa vizuálního členění krajiny, která obsahuje zejména určení pohledově spojených celků, vymezených pohledovými horizonty (tj. vizuálními bariérami danými reliéfem krajiny), pohledové dominanty a pohledové vazby v krajině (pohledy a vyhlídky).
- Mapa areálů krajinného rázu - krajinných celků a oblastí.
- Mapa identifikace území se zvýšenou a sníženou hodnotou krajinného rázu (je na ní vyznačeno, čím je zvýšený, či snížený krajinný ráz určen – např. charakterem zástavby – dochovaná lidová architektura apod., či naopak průmyslové areály; charakterem využití kulturní krajiny – dochovaná historická plužina, staré sady apod., či naopak dálnice; charakterem přírodních složek krajiny).

Za **hlavní kroky postupu**, který by měl být standardizován, i když vzhledem k rozmanitosti krajin v ČR není třeba jednotný, univerzální postup, považuje Salašová (2006):

- typologii a diferenciaci krajiny
- identifikaci znaků krajinných typů a individuí
- vymezení vjemových charakteristik krajiny (znaků krajinného obrazu)
- identifikaci významů a symbolů krajiny
- definování hodnoty a kvality vymezených krajinných typů a individuí.

K problematice jednotných metodických postupů dodává Salašová (1999), že dobrá metodika ale nemůže předepsat detailní a v žádném případě jednotný metodologický proces, kterým se má hodnocení krajinného rázu vypracovat. Každá část naší krajiny má svůj vlastní ráz, podstatné je najít jeho podstatu a hodnoty, i když odlišnými cestami a metodologickými

prostředky. Pro lepší srozumitelnost takového podkladu je možné stanovit metodickým pokynem základní obsah dokumentu – charakter jeho výstupu. V našem případě by se jednalo o to, že podklad vymezí a odůvodní významné dominanty, trasy, pohledy, krajinné struktury, prostory atd., které je nutné konzervovat, rekonstruovat nebo vytvořit.

Literatura:

- SALAŠOVÁ, A. Krajinný ráz – potřeba vymedzenia pojmu. In: *Péče o krajinný ráz – cíle a metody*. Ed. I. Vorel, P. Sklenička. Praha: ČVUT, 1999. s. 28-31. ISBN 80-01-01979-9.
- SALAŠOVÁ, A. Metodické možnosti posudzovania krajinného rázu na regionálnej a mikroregionálnej úrovni. In: *Ochrana krajinného rázu - trinásť let zkušeností, úspěchů i omylů*. Ed. I. Vorel, P. Sklenička. Praha: 2006. s. 105-111. ISBN 80-903206-7-8.
- SALAŠOVÁ, A., ŽALLMANNOVÁ, E. Hodnocení krajinného rázu Zlínského kraje. In Psotová, H. et al. *Koncepce ochrany přírody a krajiny Zlínského kraje*. Územně plánovací podklad. Otrokovice: Arvita P, s.r.o., 2004.